

ISSN: 1991-3494 (Print)
ISSN: 2518-1467 (Online)

**SCIENTIFIC JOURNAL OF
PEDAGOGY AND ECONOMICS**

**№1
2026**

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

CENTRAL ASIAN ACADEMIC
RESEARCH CENTER

SCIENTIFIC JOURNAL OF PEDAGOGY AND ECONOMICS

PUBLISHED SINCE 1944

1 (419)

January – February 2026

ALMATY, 2026

EDITOR-IN-CHIEF:

ABYLKASSIMOVA Alma Yesimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of Central Asian Academic Research Center, Director of the Center for the Development of Pedagogical Education, Head of the Department of Methods of Teaching Mathematics, Physics and Computer Science at Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SEMBIEVA Lyazzat Myktybekovna, Doctor of Economics, Professor of the Eurasian National University (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

EDITORIAL BOARD:

RICHELLE Marynowski, PhD in Education, Professor, Faculty of Education, University of Lethbridge, (Alberta, Canada), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

SHISHOV Sergey Evgenievich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ABILDINA Saltan Kuvatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Karaganda University named after E.A. Buketov (Karaganda, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-Chief of the journal "Standards and Monitoring in Education" (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

BULATBAEVA Kulzhanat Nurymzhanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

PETR Hájek, PhD, Unicorn University, Associate Professor, Department of Finance, (Prague, Czech Republic), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

JUMAN Jappar, Doctor of Economics, Professor, Honorary Academician of Central Asian Academic Research Center, Honored Worker of Kazakhstan, Director of the Center for International Applied Research Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

LUKYANENKO Irina Grigorievna, Doctor of Economics, Professor, Head of Department of the National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

YESIMZHANOVA Saira Rafihevna, Doctor of Economics, Professor of the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: «Central Asian Academic Research Center» LLP (Almaty).

The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan

№ KZ50VPY00121155, issued on 05.06.2025

Thematic focus: «*publication of the results of new achievements in the field of fundamental sciences*»

Periodicity: 6 times a year.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Central Asian Academic Research CenterB» LLP, 2026

БАС РЕДАКТОР:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры, Абай атындағы ҚазҰПУ математика, физика және информатиканы оқыту әдістемесі кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

РИШЕЛЬ Мариновски, білім беру саласындағы PhD, Летбридж университеті педагогика факультетінің профессоры, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің кәсіби білім беру педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ӘБІЛДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар мен мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БОЛАТБАЕВА Күлжанат Нұрымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, Юникорн университеті, Қаржы департаментінің қауымдастырылған профессоры (Прага, Чехия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖҰМАН Жаппар, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, ҚР ҰҒА құрметті академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Халықаралық қолданбалы зерттеулер орталығының директоры (Алматы, Қазақстан). <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилянская академия» ұлттық университеті кафедрасының меңгерушісі (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафиққызы, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Орталық Азия академиялық ғылыми орталығы» ЖШС (Алматы қ.).

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 05.06.2025 ж. берілген № KZ50VPY00121155 мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *«іргелі ғылым салалары бойынша жаңа жетістіктердің нәтижелерін жариялау»*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Орталық Азия академиялық ғылыми орталығы» ЖШС, 2026

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования, заведующая кафедрой методики преподавания математики, физики и информатики КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СЕМБИЕВА Лязат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

РИШЕЛЬ Мариновски, PhD в области образования, профессор факультета педагогики Летбриджского университета, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А. Букетова (Караганда, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, университет Юникорн, ассоциированный профессор Департамента финансов, (Прага, Чехия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖУМАН Жаппар, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель Казахстана, почетный академик НАН РК, директор Центра Международных прикладных исследований Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: ТОО «Центрально-азиатский академический научный центр» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан

№ KZ50VPY00121155 выданное 05.06.2025 г.

Тематическая направленность: «публикация результатов новых достижений области фундаментальных наук».

Периодичность: 6 раз в год.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© ТОО «Центрально-азиатский академический научный центр», 2026

CONTENTS

PEDAGOGY

Abuova B.P., Abisheva S.D., Adibayeva Sh.T. The methodological potential of Kazakhstan’s children’s literature in the educational process on the example of “Kazakhstan fairy tales” by Yuri Serebryansky.....	19
Azybayev M., Zhaidakbayeva L.K. Pedagogical and technological aspects of blended synchronous learning Implementation.....	38
Bazarbayeva A.N., Mubarakov A.M., Ibadulla S.N. Model of didactic principles for using the system of collaborative open learning in the training of future computer science teachers.....	55
Yerbolatov N. N.*, Toktaganova G.B., Nazarova G.A. Diagnostics of learning results of master’s students based on the integration of education, science and production and prospects for improvement.....	69
Zhaiynbayeva S.K., Maimataeva A.D., Kossauova A.K. Formation of professional competence of future biology teachers based on the “flipped classroom” technology.....	87
Zhambylkyzy M., Baibossynova T., Aleixo M. Using action research as a method for professional development of efl teachers.....	102
Zharylgapova D.M., Karabala T.M., Pirmaganbet A.E. Increasing students’ interest and intellectual abilities in learning physics through mobile applications.....	116
Imangaliyeva B., Yermakhanov M., Aldiyarova A. Methods of teaching chemistry to students with special educational needs: kazakh secondary school practice.....	133
Kazhenova Zh.S., Rakhmatullina Z.T. Organizing the educational process with kits for educational robotics.....	151
Kazbay P.A., Kudaibergenova K.T. Teaching the image of "hero-girl" in kazakh epics through critical thinking technology in universities.....	174
Kaisarova A.S., Zhensikbaeva N.Zh., Sabyrbaeva B.T. Local studies as a means of student personality socialization.....	187
Medeubaeva K.T., Khassanova I.U., Seitenova S.S. Artificial intelligence potential in personalizing teacher training trajectories: Kazakhstan’s experience.....	204

Nabi N.B., Rakhmetova R.S.

The importance of the 4c model in the formation of communicative skills and its conceptual basis.....222

Nurzhanova A.R., Zhussupova R.F., Jaleniauskiene E.

Artificial intelligence in education: evaluating ai-powered educational platforms.....238

Nurizinova M.M., Baimukhanbetov B.M., Issayev M.S.

Developing learners' soft skills: exploring the impact of theoretical approaches.....259

Nurlan M., Bakirci N., Aden Zh.

The relevance of teaching the genre of zhyr using new technologies.....275

Orynbasar T.O., Amirbekova A.B.

The writer's thesaurus and methodology of teaching literary style: a systematic review using the PRISMA method.....295

Pernebayeva F., Bakesh Z., Kalymbetova A.

Ways to form innovative competence in biology teaching.....319

Seitbekova G.O., Kokzhayeva A.B., Suleimenkulova G.T

Development and assessment of students' mathematical functional literacy through solving textual problems with financial content.....338

Semenikhina S.F., Semenikhin V.V.

Review of the implementation of the alliance "school – university – science – industry" in the holistic pedagogical process.....362

Smatova K.B., Alimbayeva S.K., Ospanbayeva M.P.

A study of the transformation of school readiness diagnostics into a digital format.....378

Toktagulova U.S., Karmenova N.N., Sadykova D.A.

Formation of students' conceptions in determining the role and effectiveness of training-field practice in the development of theoretical knowledge.....396

Ualikhanova A., Abuov A.E., Bolysbaev D.S.

Methodological approaches to studying yard clubs' role in forming children's spiritual values.....417

Usmanova K., Stycheva O.

The use of the official-business style in the educational process as a means of professional training of future Russian language teachers.....433

Khassenova M.T., Smagulov M.Z.

chemistry without barriers: strategies inclusive learning in class.....455

ECONOMY

Abdullaev A.M., Kadyrova M.B., Kuralbaev A.A. Human resources management in the local government system: training and development of professional competencies.....	477
Amanbai A., Rakhimberdinova M.U., Massanova L.E. Analysis of the development of the housing construction market in the Republic of Kazakhstan.....	505
Amangozhayeva A.B., Akpanov A.K., Kassymbekova G.R. Determinants of banking sector vulnerability in Kazakhstan: a multi-method analysis of market, credit, and liquidity risks.....	523
Beisenbayeva A., Yernazarova U., Turdaliyeva U. Assessing the effectiveness of internal control with ESG risks: a model for the banking sector of Kazakhstan.....	539
Domalatrov Ye.B., Abylaikhanova T.A. Neural networks as a tool for improving the efficiency of human capital management: empirical analysis and predictive modeling.....	554
Yeltay B.B., Azatbek T.A. Assessment of the impact of changes in global prices for non-ferrous metals on the export dynamics of Kazakhstan's non-ferrous metallurgy.....	569
Elshibekova K.Zh., Eralina E.M. Competitive advantages of domestic robotic systems in the industry of kazakhstan.....	592
Yendybayev S.T., Zhussipova E.Ye., Duisenbekuly A.-K.D. Adaptation of startup valuation methodologies in Kazakhstan under conditions of limited financial information.....	613
Yerimpasheva A., Tarakbaeva R., Lyu Zh. Investment interaction between Kazakhstan and China as a factor in the formation of transcontinental transport corridors.....	631
Zhumaldinova D., Yeshenkulova G., Wronka-Pośpiech M. Emerging methodologies and technologies in creative startups: a configurational review.....	647
Kadyrbekova D.S., Klimova T.B., Duiskenova R.Zh. International tourism in Kazakhstan: factors attracting foreign tourists and opportunities to strengthen the country's brand.....	664
Kadyrova K., Davletova M., Amirgaliyeva A. Marketing strategies of small and medium-sized enterprises in Kazakhstan under digital transformation.....	681

Kalbayeva N.T., Satenov B.I., Khassenova L.A.

The impact of financial determinants on the export development of meat production in Turkestan region: a scenario-based approach.....699

Karimova B., Kassenova G., Supugaliyeva G.

Volatility of financial instruments on the Kazakhstan stock market: measurement and forecasting.....722

Kozhakhmetova A.K., Yesmurzayeva A.B., Anarkhan A.K.

Integrated ESG assessment of the efficiency of green energy projects: economic, social, and environmental aspects.....741

Kuralbayeva A.Sh., Issayeva G.K., Makhatova A.B.

Fintech tools as a mechanism for stimulating investment in the sustainable development of rural regions of Kazakhstan.....767

Meldebekova A., Kanabekova M., Azbergenova R.

Innovation management in Kazakhstan's higher education: indicators and governance models.....783

Moldazhanov M.B., Takhtaeva R.Sh., Dyusembinova Zh.S.,

The impact of economic activity in the Semipalatinsk nuclear safety zone and the city of Kurchatov on the development of STS nuclear tourism.....807

Nurbatsin A., Kireyeva A.A.

Digital technologies as a tool for improving the quality of higher education.....829

Nurbekova Sh. K., Yessimzhanova S. R., Alimzhanova L.M.

Improving the efficiency of transport and logistics services management in special economic zones based on digitalization.....851

Nurmukhanova G.Zh., Abzhatova A.K., Kurmangaliyeva A.K.

The relationship between the labor market and higher education in Kazakhstan: trends and development directions.....875

Polezhayeva I.S., Suyundikov A.S., Statsenko O.A.

The impact of digitalization on improving the economic efficiency of the energy sector of the Republic of Kazakhstan.....892

Razakova D.I., Alshanov R.A., Kazybayeva M.N.,

Digital transformation of Kazakhstan's industry: an empirical analysis of enterprise readiness and implementation barriers.....916

Sagindykova G.M., Tussibayeva G.S., Balginova K.M.

Innovative strategies for the formation of social responsibility and motivation of participants the pension system of the Republic of Kazakhstan in the context of digitalization.....935

Sadykov E., Zhamkeyeva M., Konyrbekov M.

The structure of markups in Kazakhstan's economy and its impact on inflationary trends.....955

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Абуова Б.П., Абишева С.Д., Адибаева Ш.Т. Қазақстан балалар әдебиетінің білім беру үрдісіндегі әдістемелік әлеуеті Юрий Серебрянскийдің «Қазақстан ертегілері» мысалында.....	19
Азыбаев М., Жайдакбаева Л.К. Аралас синхронды оқытуды жүзеге асырудың педагогикалық және технологиялық аспектілері.....	38
Базарбаева А.Н., Мубаракوف А.М., Ибадулла С.Н. Болашақ информатика пәнінің оқытушыларын даярдауда біреккен ашық оқыту жүйесін пайдаланудың дидактикалық принциптер моделі.....	55
Ерболатов Н.Н.* , Тоқтағанова Г.Б., Назарова Г.А. Магистранттарды білім, ғылым және өндіріс интеграциясы негізінде даярлау нәтижелерін диагностикалау және перспективті жетілдіру.....	69
Жайынбаева С.К., Майматаева А.Д., Қосауова А.К. «Төңкерілген сынып» технологиясы негізінде болашақ биология мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру.....	87
Жамбылқызы М., Байбосынова Т., Алейшо М. Action research әдісін ағылшын тілі мұғалімдерінің кәсіби дамуына қолдану.....	102
Жарылғапова Д.М., Қарабала Т.М., Пірмағанбет А.Е. Мобильді қосымшалар арқылы физиканы оқытуда оқушылардың пәнге қызығушылығын және интеллектуалды қабілеттерін арттыру.....	116
Иманғалиева Б., Ермаханов М., Алдиярова А. Ерекше білім беруге қажеттіліктері бар оқушыларға химияны оқыту әдістемесі: қазақ орта мектебінің практикасы.....	133
Каженова Ж.С., Рахматуллина З.Т. Білім беру робототехникасына арналған жинақтарды қолдану арқылы оқу үрдісін ұйымдастыру.....	151
Қазбай П.А., Құдайбергенова К.Т. Қазақ эпостарындағы «қаһарман-қыздар» бейнесін жоғары оқу орнында сыни ойлау технологиясы арқылы оқыту.....	174
Кайсарова А.С., Женсикбаева Н.Ж., Сабырбаева Б.Т. Өлкетану – оқушы тұлғасын әлеуметтендіру құралы ретінде.....	187

Медеубаева К.Т., Хасанова И.У., Сейтенова С.С. Жасанды интеллекттің болашақ мұғалімдерді дайындаудың білім беру траекторияларын дербестендірудегі әлеуеті: Қазақстан тәжірибесі.....	204
Нәби Н.Б., Рахметова Р.С. 4К моделінің қатысымдық дағдыны қалыптастырудағы маңызы және оның концептуалдық негізі.....	222
Нуржанова А.Р., Жусупова Р.Ф., Яленяускене Э. Білім берудегі жасанды интеллект: жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформаларын бағалау.....	238
Нуризинова М.М., Баймуханбетов Б.М., Исаев М.С. Білім алушылардың икемді дағдыларын (soft skills) дамыту: теориялық тәсілдердің әсерін зерттеу.....	259
Нұрлан М.Н., Бакырджы Н., Әден Ж.Ш. Жыр жанрын жаңа технологиялар көмегімен оқытудың маңызы.....	275
Орынбасар Т.О., Амирбекова А.Б. Жазушы тезаурусы және көркем әдебиет стилін оқыту әдістемесі: PRISMA әдісімен жасалған систематикалық шолу.....	295
Пернебаева Ф.С., Бакеш З.О., Калымбетова А.А. Биологияны оқытуда инновациялық құзыреттілікті қалыптастыру жолдары.....	319
Сейтбекова Г.О., Кокажаева А.Б., Сүлейменқұлова Г.Т. Оқушылардың математикалық функционалдық сауаттылығын қаржылық мазмұндағы мәтіндік есептерді шешу арқылы дамыту және бағалау.....	338
Семенихина С.Ф., Семенихин В.В. Тұтас педагогикалық үдерісте "мектеп – жоғары оқу орны – ғылым-өндіріс" альянсын енгізуді зерттеу бойынша шолу.....	362
Сматова К.Б., Алимбаева С.К., Оспанбаева М.П. Мектепке даярлық диагностикасын сандық форматқа ауыстыру үрдісін.....	378
Токтагулова У.С., Карменова Н.Н., Садыкова Д.А. Оқу-далалық практиканың теориялық білімді дамытудағы рөлі мен тиімділігін анықтауда білім алушылардың түсініктерін қалыптастыру.....	396
Уалиханова А., Абуов А.Е., Болысбаев Д.С. Балалардың рухани құндылықтарын қалыптастыруда аула клубтарының рөлін зерттеуге әдіснамалық тұғырлар.....	417

Усманова Х., Стычева О.

Ресми бизнес стилін болашақ орыс тілі мұғалімдерін кәсіби дайындау құралы ретінде оқу үрдісінде пайдалану.....433

Хасенова М.Т., Смагулов М.З.

Кедергісіз химия: сыныпта инклюзивті оқытудың стратегиялары.....455

ЭКОНОМИКА**Абдуллаев А.М., Қадырова М.Б., Құралбаев А.А.**

Жергілікті өзін-өзі басқару жүйесіндегі кадрларды басқару: кәсіби құзыреттерді дайындау және дамыту.....477

Аманбай А., Рахимбердинова М.У., Массанова Л.Е.

Қазақстан Республикасындағы тұрғын үй құрылысы нарығының дамуын талдау.....505

Аманғожаева А.Б., Ақпанов А.К., Қасымбекова Г.Р.

Қазақстанның банк секторының осалдық детерминанттары: нарықтық, кредиттік және өтімділік тәуекелдерін көпәдісті талдау.....523

Бейсенбаева А., Ерназарова У., Турдалиева У

ESG тәуекелдерін ескере отырып ішкі бақылаудың тиімділігін бағалау: Қазақстан банк секторы үшін модель.....539

Домалатов Е.Б., Абылайханова Т.А.

Нейрондық желілер адами капиталды басқарудың тиімділігін арттыру құралы ретінде: эмпирикалық талдау және болжамды модельдеу.....554

Елтай Б.Б., Азатбек Т.А.

Түсті металдарға әлемдік бағалардың өзгерісінің Қазақстанның түсті металлургиясының экспорттық динамикасына әсерін бағалау.....569

Елшибекова К.Ж., Ералина Э.М.

Қазақстан өнеркәсібіндегі отандық робототехникалық кешендердің бәсекелестік артықшылықтары.....592

Ендыбаев С.Т., Жусипова Э.Е., Дүйсенбекұлы А.-х.

Қазақстанда қаржылық ақпарат шектеулі жағдайда стартаптардың құнын бағалау әдістемелерін бейімдеу.....613

Еримпашева А., Тарақбаева Р., Люй Ч.

Қазақстан мен Қытай арасындағы инвестициялық өзара іс-қимыл трансконтиненталдық көлік дәліздерін қалыптастыру факторы ретінде.....631

Жумалдинова Д., Ешенкулова Г., Wronka-Pośpiech M.

Креативті индустрия стартаптарындағы жана әдістер мен технологиялар: конфигурациялық шолу.....647

Қадырбекова Д.С., Климова Т.Б., Дүйсеннова Р.Ж. Қазақстандағы халықаралық туризм: шетелдік туристерді тарту факторлары және ел брендин күшейту мүмкіндіктері.....	664
Қадырова К., Давлетова М., Амиргалиева А. Қазақстандағы шағын және орта бизнестің цифрлық трансформация жағдайындағы маркетингтік стратегиялары.....	681
Кальбаева Н.Т., Сатенов Б.И., Хасенова Л.А. Қаржылық факторлардың түркістан облысындағы ет өндірісін экспорттық дамуына әсері: сценарийлік тәсіл.....	699
Каримова Б., Касенова Г., Супугалиева Г. Қазақстанның қор нарығындағы қаржы құралдарының құбылмалылығы: өлшеу және болжау.....	722
Қожахметова Ә.К., Есмұрзаева А.Б., Анархан А.Қ. Жасыл энергетика жобаларының тиімділігін интегралды ESG-бағалау: экономикалық, әлеуметтік және экологиялық аспектілер.....	741
Құралбаева А.Ш., Исаева Г.К., Махатова А.Б. Финтех-инструменттер Қазақстанның ауылдық өңірлерінің тұрақты дамуына инвестицияларды ынталандыру механизмі ретінде.....	767
Мелдебекова А., Канабекова М., Азбергенова Р. Қазақстанның жоғары біліміндегі инновацияларды басқару: индикаторлар және модельдер.....	783
Молдажанов М.Б., Тахтаева Р.Ш., Дюсембинова Ж.С. Семей ядролық қауіпсіздік аймағы мен Курчатов қаласындағы экономикалық қызметтің Семей сынақ полигоны ядролық туризмінің дамуына әсері.....	807
Нұрбатсын А., Киреева А.А. Жоғары білім сапасын арттыру құралы ретіндегі цифрлық технологиялар.....	829
Нурбекова Ш.К., Есімжанова С.Р., Алимжанова Л.М. Цифрландыру негізінде ерекше экономикалық аймақтардағы көлік-логистикалық қызметтерді басқарудың тиімділігін арттыру.....	851
Нұрмұханова Г.Ж., Абжатова А.К., Құрманғалиева А.К. Қазақстанда еңбек нарығы мен жоғары білімнің өзара байланысы: үрдістері мен даму бағыттары.....	875
Полежаева И.С., Суюндиков А.С., Стаценко О.А. Қазақстан Республикасының энергетика саласының экономикалық тиімділігін арттыруға цифрландырудың әсері.....	892

Разакова Д.И., Алшанов Р.А., Қазыбаева М.Н.

Қазақстан өнеркәсібінің цифрлық трансформациясы: кәсіпорындардың дайындығы мен енгізу барьерлерінің эмпирикалық талдауы.....916

Сагиндыкова Г.М., Тусибаева Г.С., Балгинова К.М.

Қатысушылардың әлеуметтік жауапкершілігі мен уәждемесін қалыптастырудың инновациялық стратегиялары цифрландыру жағдайында
ҚР зейнетақы жүйесі.....935

Садықов Е.Т., Жамкеева М.К., Конырбеков М.Ж.

Қазақстан экономикасындағы үстеме бағалардың құрылымы және оның инфляциялық үрдістерге ықпалы.....955

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

Абуова Б.П., Абишева С.Д., Адибаева Ш.Т. Методический потенциал детской литературы Казахстана в образовательном процессе на примере «казахстанских сказок» Юрия Серебрянского.....	19
Азыбаев М., Жайдакбаева Л.К. Педагогические и технологические аспекты реализации смешанного синхронного обучения.....	38
Базарбаева А.Н., Мубаракوف А.М., Ибадулла С.Н. Методические основы использования современных цифровых инструментов в преподавании изобразительного искусства.....	55
Ерболатов Н.Н., Токтаганова Г.Б., Назарова Г.А. Диагностика результатов обучения магистрантов на основе интеграции образования, науки и производства и перспектив совершенствования.....	69
Жайынбаева С.К., Майматаева А.Д., Косауова А.К. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей биологии на основе технологии «перевернутый класс».....	87
Жамбылқызы М., Байбосынова Т., Алейшо М. Использование Action Research как метод профессионального развития преподавателей английского языка.....	102
Жарылгапова Д.М., Карабала Т.М., Пирмаганбет А.Е. Повышение интереса и интеллектуальных навыков студентов при преподавании физики через мобильные приложения.....	116
Имангалиева Б., Ермаханов М., Алдиярова А. Методика преподавания химии для учащихся с особыми образовательными потребностями: практика казахской средней школы.....	133
Каженова Ж.С., Рахматуллина З.Т. Организация образовательного процесса с использованием комплектов для образовательной робототехники.....	151
Казбай П.А., Кудайбергенова К.Т. Обучение образу "героини-девушки" в казахских эпосах в вузе по технологии критического мышления.....	174
Кайсарова А.С., Женсикбаева Н.Ж., Сабырбаева Б.Т. Краеведение как средство социализации личности учащегося.....	187

Медеубаева К.Т., Хасанова И.У., Сейтенова С.С. Потенциал искусственного интеллекта в персонализации образовательных траекторий подготовки будущих учителей: опыт Казахстана.....	204
Наби Н.Б., Рахметова Р.С. Значение модели 4К в формировании коммуникативных навыков и ее концептуальная основа.....	222
Нуржанова А.Р., Жусупова Р.Ф., Яленяускене Э. Искусственный интеллект в образовании: оценка образовательных платформ на основе ии.....	238
Нуризинова М.М., Баймуханбетов Б.М., Исаев М.С. Развитие гибких навыков (soft skills) у обучающихся: исследование влияния теоретических подходов.....	259
Нурлан М.Н., Бакырджы Н., Аден Ж.Ш. Актуальность преподавания жанра жыр с использованием инновационных технологий.....	275
Орынбасар Т.О., Амирбекова А.Б. Тезаурус писателя и методика обучения художественному стилю литературы: систематический обзор по методу PRISMA.....	295
Пернебаева Ф.С., Бакеш З.О., Калымбетова А.А. Важность использования технологий искусственного интеллекта при изучении языка.....	310
Сейтбекова Г.О., Кокажаева А.Б., Сулейменкулова Г.Т. Развитие и оценка математической функциональной грамотности учащихся через решение текстовых задач финансового содержания.....	338
Семенихина С.Ф., Семенихин В.В. Обзор по исследованию внедрения альянса «школа – вуз – наука – производство» в целостном педагогическом процессе.....	362
Сматова К.Б., Алимбаева С.К., Оспанбаева М.П. Исследование трансформации диагностики готовности к школе в цифровой формат.....	378
Токтагулова У.С., Карменова Н.Н., Садыкова Д.А. Формирование представлений обучающихся об определении роли и эффективности учебно-полевой практики в развитии теоретических знаний.....	396
Уалиханова А., Абуов А.Е., Болысбаев Д.С. Методологические подходы к изучению роли дворовых клубов в формировании духовных ценностей детей.....	417

Усманова Х., Стычева О.

Использование официально-делового стиля в образовательном процессе как средство профессиональной подготовки будущих учителей русского языка.....433

Хасенова М.Т., Смагулов М.З.

Химия без барьеров: стратегии инклюзивного обучения в классе.....455

ЭКОНОМИКА**Абдуллаев А.М., Кадырова М.Б., Куралбаев А.А.**

Управление кадрами в системе местного самоуправления: подготовка и развитие профессиональных компетенций.....505

Аманбай А., Рахимбердинова М.У., Массанова Л.Е.

Анализ развития рынка жилищного строительства в Республике Казахстан.....523

Амангожаева А.Б., Акпанов А.К., Касымбекова Г.Р.

Детерминанты уязвимости банковского сектора казахстана: многометодный анализ рыночных, кредитных и ликвидных рисков.....523

Бейсенбаева А., Ерназарова У., Турдалиева У.

Оценка эффективности внутреннего контроля с учётом ESG-рисков: модель для банковского сектора Казахстана.....539

Домалатов Е.Б., Абылайханова Т.А.

Нейросети как инструмент повышения эффективности управления человеческим капиталом: эмпирический анализ и предиктивное моделирование.....554

Елтай Б.Б., Азатбек Т.А.

Оценка влияния изменений мировых цен на цветные металлы на экспортную динамику цветной металлургии Казахстана.....569

Елшибекова К.Ж., Ералина Э.М.

Конкурентные преимущества отечественных робототехнических комплексов в промышленности Казахстана.....592

Ендыбаев С.Т., Жусипова Э.Е., Дуйсенбекұлы А.-Х.

Адаптация методологий оценки стоимости стартапов в Казахстане в условиях ограниченной финансовой информации.....613

Еримпашева А., Таракбаева Р., Люй Ч.

Инвестиционное взаимодействие Казахстана и Китая как фактор формирования трансконтинентальных транспортных коридоров.....631

Жумалдинова Д., Ешенкулова Г., Wronka-Pośpiech M.

Новые методы и технологии в стартапах креативной индустрии: конфигурационный обзор.....647

Кадырбекова Д.С., Климова Т.Б., Дүйсенкова Р.Ж. Международный туризм в Казахстане: факторы привлечения иностранных туристов и возможности усиления бренда страны.....	664
Кадырова К., Давлетова М., Амиргалиева А., Стратегии малого и среднего бизнеса Казахстана в условиях цифровой трансформации.....	681
Кальбаева Н.Т., Сатенов Б.И., Хасенова Л.А. Влияние финансовых детерминант на экспортное развитие мясного производства в Туркестанской области: сценарный подход.....	699
Каримова Б., Касенова Г., Супугалиева Г. Волатильность финансовых инструментов на фондовом рынке Казахстана: измерение и прогнозирование.....	722
Кожаметова А.К., Есмурзаева А.Б., Анархан А.К. Интегральная ESG-оценка эффективности проектов зеленой энергетики: экономический, социальный и экологический аспекты.....	741
Куралбаева А.Ш., Исаева Г.К., Махатова А.Б. Финтех-инструменты как механизм стимулирования инвестиций в устойчивое развитие сельских регионов Казахстана.....	767
Мелдебекова А., Канабекова М., Азбергенова Р. Управление инновациями в высшем образовании Казахстана: индикаторы и модели.....	783
Молдажанов М.Б., Тахтаева Р.Ш., Дюсембинова Ж.С. Влияние экономической деятельности в семипалатинской зоне ядерной безопасности и городе Курчатова на развитие ядерного туризма СИП.....	807
Нурбатсын А., Киреева А.А. Цифровые технологии как инструмент повышения качества высшего образования.....	829
Нурбекова Ш.К., Есимжанова С.Р., Алимжанова Л.М. Повышение эффективности управления транспортно-логистическими услугами в особых экономических зонах на основе цифровизации.....	851
Нурмуханова Г.Ж., Абжатова А.К., Курмангалиева А.К. Взаимосвязь рынка труда и высшего образования в Казахстане: тенденции и направления развития.....	875
Полежаева И.С., Суюндиқов А.С., Стаценко О.А. Влияние цифровизации на повышение экономической эффективности энергетической отрасли Республики Казахстан.....	892

Разакова Д.И., Алшанов Р.А., Казыбаева М.Н.

Цифровая трансформация промышленности Казахстана: эмпирический анализ готовности предприятий и барьеров внедрения.....916

Сагиндыкова Г.М., Тусибаева Г.С., Балгинова К.М.

Инновационные стратегии для формирования социальной ответственности и мотивации участников пенсионной системы РК в условиях цифровизации.....935

Садыков Е.Т., Жамкеева М.К., Конырбеков М.Ж.

Структура наценок в экономике Казахстана и ее влияние на инфляционные процессы.....955

SCIENTIFIC JOURNAL OF PEDAGOGY AND ECONOMICS

ISSN 1991-3494

Volume 1.

Number 419 (2026), 699-721

<https://doi.org/10.32014/2026.2518-1467.1131>

ӨОЖ 334.024

MAFTP 06.39.31

© Kalbayeva N.T. *, Satenov B.I., Khassenova L.A., 2026.

M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan.

E-mail: nur.tan73@mail.ru

THE IMPACT OF FINANCIAL DETERMINANTS ON THE EXPORT DEVELOPMENT OF MEAT PRODUCTION IN TURKESTAN REGION: A SCENARIO-BASED APPROACH

Kalbayeva Nursulu — PhD Student, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan,

E-mail: nur.tan73@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8655-9144>;

Satenov Bakytzhan — Candidate of Economics, Associate Professor, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan,

E-mail: Bakhytzh.Satenov@aezov.edu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9811-8909>;

Khassenova Laura — PhD, Senior Lecturer, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan,

E-mail: laura_ok_uko@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9407-3718>.

Abstract. The formation of a sustainable export-oriented trajectory for the meat industry is increasingly important amid growing competition in the global agri-food market. Despite resource advantages, enterprises in the Turkestan region face financial constraints affecting production, investment activity, and access to external markets. The purpose of this study is to identify key financial determinants shaping the export capacity of the regional meat sector and to develop scenario-based models for medium- and long-term development. The methodological framework relies on a comprehensive financial analysis of meat-producing enterprises, including production cost structures, investment flows, and credit availability. Using macroeconomic and sectoral indicators, three development scenarios—baseline, optimistic, and pessimistic—were reconstructed to evaluate the sector's sensitivity to changes in capital costs, government support, export price fluctuations, and profitability. The scientific novelty lies in developing an integrated assessment model linking financial indicators with scenario-based strategic forecasting. Adapted for the first time to the Turkestan region, this model provides a quantitative understanding of how financial determinants influence the formation of an export pathway and identifies the most realistic development trajectories. The findings show that the sustainability of export-oriented growth depends on

optimizing cost structures, expanding investment instruments, improving credit access, and strengthening state support mechanisms. The practical significance lies in the applicability of the proposed models for strategic decision-making by policymakers, investors, and enterprises seeking to enhance the export potential of the meat industry in the Turkestan region.

Keywords: meat production, export potential, Turkestan region, financial determinants, investment activity, profitability, scenario modelling

For citations: *Kalbayeva N.T., Satenov B.I., Khassenova L.A. The impact of financial determinants on the export development of meat production in Turkestan region: a scenario-based approach. Scientific Journal of Pedagogy and Economics, 2026. — No.1. — Pp. 699-721. DOI: <https://doi.org/10.32014/2026.2518-1467.1131>.*

© Кальбаева Н.Т. *, Сатенов Б.И., Хасенова Л.А., 2025.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан.

E-mail: nur.tan73@mail.ru

ҚАРЖЫЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫҢ ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ЕТ ӨНДІРІСІНІҢ ЭКСПОРТТЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ: СЦЕНАРИЙЛІК ТӘСІЛ

Кальбаева Нұрсұлу — докторант PhD, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан,

E-mail: nur.tan73@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8655-9144>;

Сатенов Бақытжан — э.ғ.к., доцент, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан,

E-mail: Bakhytzhan.Satenov@aeuzov.edu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9811-8909>;

Хасенова Лаура — PhD, аға оқытушы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан.

E-mail: laura_ok_uko@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9407-3718>.

Аннотация. Ғаламдық агроөнеркәсіптік нарықтағы бәсекелестіктің күшеюі жағдайында ет өндірісінің экспортқа бағытталған тұрақты траекториясын қалыптастыру аймақтық дамудың стратегиялық міндеттерінің біріне айналуға. Табиғи-ресурстық әлеуетінің жоғары болуына қарамастан, Түркістан облысындағы кәсіпорындар өндіріс қарқынына, инвестициялық белсенділікке және сыртқы нарықтарға ұзақ мерзімді шығу мүмкіндігіне әсер ететін бір қатар қаржылық шектеулерге тап болып отыр. Зерттеудің мақсаты – өңірдің ет шаруашылығының экспорттық қабілеттілігін айқындайтын негізгі қаржылық детерминанттарды анықтау және оның орта және ұзақ мерзімді даму бағыттарын сипаттайтын сценарийлік модельдерді әзірлеу. Зерттеудің әдістемелік негізін ет өндіруші кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштерін кешенді талдау, өндірістік шығындар құрылымын, инвестициялық

ағындарды және кредиттік ресурстардың қолжетімділігін бағалау құрайды. Макроэкономикалық және салалық факторларды біріктіре отырып, үш даму сценарийі – базалық, оптимистік және пессимистік – жасалды. Бұл тәсіл капитал құнының өзгеруіне, мемлекеттік қолдау деңгейіне, экспорттық бағалардың құбылуына және рентабельдік параметрлеріне саланың қаншалықты сезімтал екенін бағалауға мүмкіндік берді. Зерттеудің ғылыми жаңалығы қаржылық көрсеткіштерді сценарийлік стратегиялық болжау мен ұштастырған интеграцияланған бағалау моделін әзірлеуден көрінеді. Бұл модель Түркістан облысының ерекшеліктеріне алғаш рет бейімделіп, аймақтың ет саласындағы экспорттық бағытының қалыптасуына қаржылық детерминанттардың ықпалын сандық тұрғыдан айқындауға және болашақ даму траекторияларын белгілеуге мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері экспортқа бағытталған тұрақты өсудің шығындар құрылымын оңтайландыруға, инвестициялық тетіктерді кеңейтуге, кредиттік ресурстардың қолжетімділігін арттыруға және мемлекеттік қолдаудың тиімділігін күшейтуге тікелей тәуелді екенін көрсетті. Жұмыстың практикалық маңыздылығы әзірленген модельдерді аймақтық агроөнеркәсіптік саясатты қалыптастыруда, инвестициялық шешімдер қабылдауда және ет өндірісінің экспорттық әлеуетін арттыруға ұмтылатын кәсіпорындар қызметінде қолдану мүмкіндігімен айқындалады.

Түйін сөздер: ет өндірісі, экспорттық әлеует, Түркістан облысы, қаржылық детерминанттар, инвестициялық белсенділік, рентабельдік, сценарийлік моделдеу

© Кальбаева Н.Т.*, Сатенов Б.И., Хасенова Л.А., 2026.

Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Қазақстан.
E-mail: nur.tan73@mail.ru

ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВЫХ ДЕТЕРМИНАНТ НА ЭКСПОРТНОЕ РАЗВИТИЕ МЯСНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ: СЦЕНАРНЫЙ ПОДХОД

Кальбаева Нурсулу — докторант PhD, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Қазақстан,

E-mail: nur.tan73@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8655-9144>;

Сатенов Бакытжан — к.э.н., доцент, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Қазақстан,

E-mail: Bakhytzhana.Satenov@aeuzov.edu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9811-8909>;

Хасенова Лаура — PhD, старший преподаватель, Южно-Казахстанского университета им. Ауэзова, Шымкент, Қазақстан,

E-mail: laura_ok_uko@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9407-3718>.

Аннотация. Формирование устойчивого экспортного направления мясного производства приобретает особую значимость в контексте усиления конкуренции на мировом агропродовольственном рынке. Несмотря на наличие ресурсных преимуществ, предприятия Туркестанской области сталкиваются

ся с финансовыми ограничениями, влияющими на динамику производства, инвестиционную активность и способность к долгосрочному выходу на внешние рынки. Цель исследования заключается в выявлении финансовых детерминант, определяющих экспортоспособность мясной отрасли региона, а также в построении сценарных моделей её развития на среднесрочную и долгосрочную перспективу. Методологическая база исследования опирается на комплексный финансовый анализ предприятий мясного комплекса, оценку структуры производственных затрат, динамики капитальных вложений и доступности кредитных ресурсов. На основе совокупности макроэкономических и отраслевых факторов сформированы три сценария развития - базовый, оптимистичный и пессимистичный, что позволяет оценить чувствительность отрасли к изменению стоимости капитала, уровню государственной поддержки, колебаниям экспортных цен и параметрам рентабельности. Научная новизна исследования состоит в разработке интегрированной модели оценки экспортного потенциала, в которой финансовые параметры увязаны со сценарным подходом к стратегическому прогнозированию. Такая модель впервые адаптирована для условий Туркестанской области и позволяет количественно определить влияние финансовых детерминант на формирование экспортного вектора региональной мясной отрасли, а также выявить наиболее реалистичные траектории её дальнейшего развития. Полученные результаты показывают, что устойчивость экспортной ориентации зависит от оптимизации затратной структуры, расширения инвестиционных источников, повышения доступности кредитования и совершенствования мер государственной поддержки. Практическая значимость исследования выражается в возможности использования разработанных моделей при принятии стратегических решений органами управления АПК, инвесторами и предприятиями, ориентированными на развитие экспортного потенциала мясного производства.

Ключевые слова: мясное производство, экспортный потенциал, Туркестанская область, финансовые детерминанты, инвестиционная активность, рентабельность, сценарное моделирование

Кіріспе. Қазақстанда ет өндірісін дамыту азық-түлік қауіпсіздігіне, өңірлік экономикалық дамуға және елдің экспорттық әлеуетін қалыптастыруға айтарлықтай әсер ететін агроөнеркәсіптік кешеннің негізгі салаларының бірі болып табылады. Соңғы жылдары әлемдік азық-түлік нарықтары жоғары бәсекелестікпен, бағаның тұрақсыздығы мен және өнім сапасына қойылатын талаптардың өсуімен сипатталады, бұл ет саласының бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелерін ерекше өзекті етеді. Түркістан облысы айтарлықтай аграрлық және табиғи-ресурстық әлеуетке, сондай-ақ мал шаруашылығын дамыту үшін қолайлы климаттық жағдайларға ие. Сонымен қатар, аймақ капиталдың жоғары құнын, несие ресурстарының шектеулі қол жетімділігін, инвестициялық белсенділіктің жеткіліксіздігін және экспорттық бағалардың ауытқуын қоса алғанда, қаржылық шектеулер кешені мен бетпе-бет келеді.

Бұл факторлар кәсіпорындардың экспорттық векторды тиімді қалыптастыру және халықаралық нарықтарға шығу мүмкіндіктерін айтарлықтай шектейді. Зерттеудің өзектілігі сонымен қатар мемлекеттің экономиканы әртараптандыру және агро азық-түлік экспортының үлесін ұлғайту жөніндегі стратегиялық мақсаттарымен айқындалады, бұл ет саласының қаржы ресурстарын жоспарлау мен басқаруға кешенді көзқарасты талап етеді. Халықаралық тәжірибе ет секторын тұрақты дамыту стратегиялық жоспарлауды, инвестициялық қолдауды және нарықтық-қаржылық жағдайлардағы өзгерістердің салдарын болжауға мүмкіндік беретін қаржылық талдауды біріктіру арқылы ғана мүмкін екенін көрсетеді. Түркістан облысы жағдайында мұндай тәсілдер шектеулі түрде қолданылады, бұл қаржылық детерминанттардың аймақтың экспорттық әлеуетіне әсерін жүйелі зерттеу қажеттілігін негіздейді.

Бұл жұмыстың мақсаты – Түркістан облысының ет саласының экспортқа қабілеттілігін айқындайтын негізгі қаржылық детерминанттарды анықтау, сондай-ақ экономикалық-құқықтық және қаржылық жағдайлардың өзгергіштігін ескере отырып, оның дамуының сценарийлік модельдерін әзірлеу. Зерттеудің ғылыми жаңалығы – қаржылық талдауды сценарийлік модельдеу құралдары мен біріктіруден тұрады, бұл күрделі салымдардың, несиелік ресурстардың, өзіндік құнның және мемлекеттік қолдаудың ет өндірісінің экспорттық векторын қалыптастыруға әсерін сандық бағалауға мүмкіндік береді. Жұмыстың практикалық маңыздылығы – стратегиялық жоспарлау үшін әзірленген модельдерді қолдану және аймақтағы билік органдары, инвесторлар мен кәсіпорындар негізделген шешімдер қабылдау мүмкіндігі. Осылайша, зерттеу ұлттық және халықаралық деңгейлерде саланың экономикалық тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру мүмкіндіктерін ашатын қаржы факторларын жүйелі талдау және стратегиялық сценарийлерді модельдеу арқылы Түркістан облысының ет секторының тұрақты және экспортқа бағдарланған дамуын қамтамасыз етудің өзекті міндетін шешуге бағытталған.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеу мақсаттарына қол жеткізу үшін ет өндірісінің қаржылық детерминанттарын талдауға және Түркістан облысында экспорттық векторды қалыптастыруға сандық және сапалық тәсілдерді қамтитын кешенді әдіснамалық база қолданылды. Эмпирикалық база шағын, орта және ірі компанияларды қоса алғанда, өңірдің ет кешені кәсіпорындарының 2019-2024 жылдардағы деректерін қамтыды. Ақпарат көздері Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің ресми статистикалық есептері, өңірлік ауыл шаруашылығы департаментінің деректері, ет өңдеу кәсіпорындарының жылдық қаржылық есептері, сондай-ақ агроөнеркәсіптік кешенді қолдаудың мемлекеттік инвестициялық және кредиттік бағдарламалары туралы мәліметтер болды.

Зерттеу әдістеріне қаржылық талдау, факторлық талдау, сценарийлік модельдеу және халықаралық тәжірибе мен салыстыру кірді. Қаржылық талдау өндіріс шығындарының, күрделі салымдардың және несиелік жүктеменің

құрылымын бағалауға, сондай-ақ кәсіпорындардың кірістілігі, өтімділігі және қаржылық тұрақтылығы көрсеткіштерін есептеуге мүмкіндік берді. Жеке қаржылық детерминанттардың экспорттық әлеуетке әсерін анықтау үшін бірнеше регрессиялық модель құрумен факторлық талдау қолданылды:

$$E_t = \beta_0 + \beta_1 R_t + \beta_2 L_t + \beta_3 I_t + \beta_4 C_t + \beta_5 S_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Мұндағы: E_t - ет өнімдерінің болжамды экспорты, R_t - кәсіпорындардың рентабельділігі, L_t - несиелік жүктеме, I_t - күрделі салымдардың көлемі, C_t - өндіріс құны, S_t - мемлекеттік қолдау, $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_5$ - факторлардың әсер ету коэффициенттері, ε_t - модельдің кездейсоқ қателігі.

Бұл тәсіл ет саласының экспорттық векторының қалыптасуына әсер ететін ең маңызды қаржылық параметрлерді сандық анықтауға мүмкіндік берді.

Сценарийлік модельдеу Microsoft Excel және Python бағдарламаларын (Pandas, NumPy және SciPy кітапханаларымен) қолдана отырып жүргізілді, бұл үлкен деректер массивтерін өңдеуге, болжамды модельдер құруға және экспорттық әлеуеттің негізгі қаржылық факторлардың өзгеруіне сезімталдығын талдауға мүмкіндік берді. Сценарийлік модельдеудің негізгі формұласы келесідей болды:

$$E_t = P_t \cdot Q_t - C_t + I_t + S_t \quad (2)$$

Мұндағы: P_t - болжамды экспорттық баға, Q_t - күтілетін өндіріс көлемі, C_t - өндірістік және операциялық шығындар, I_t - күрделі және инвестициялық салымдар, S_t - мемлекеттік қолдау және субсидиялар.

Дамудың үш сценарийін құру-негізгі, оптимистік және пессимистік-саланың капитал құнының өзгеруіне, мемлекеттік қолдау деңгейіне, экспорттық бағалардың ауытқуына және кірістілік көрсеткіштеріне сезімталдығын бағалауға мүмкіндік берді.

Ішкі және сыртқы факторлардың әсерін кешенді бағалау үшін SWOT және PESTEL-талдау элементтері қолданылды, бұл саланың күшті және әлсіз жақтарын, сондай-ақ макроэкономикалық, саяси, экологиялық және технологиялық органың мүмкіндіктері мен қауіптерін анықтауға мүмкіндік берді.

Аймақтық нәтижелерді халықаралық тәжірибемен салыстыру экспорттық бағдарланған кәсіпорындарды қаржыландыру мен қолдаудың тиімді стратегияларын анықтауға мүмкіндік берді. Қаржылық талдаудың, факторлық талдаудың және бағдарламалық сценарийлік модельдеудің үйлесімі Түркістан облысының ет өндірісінің тұрақты экспорттық векторын қалыптастыруға ықпал ететін шығындар құрылымын оңтайландыру, инвестициялық құралдарды кеңейту және мемлекеттік қолдаудың тиімділігін арттыру бойынша практикалық ұсыныстарды қалыптастыруды қамтамасыз етті.

Әдеби шолу. Қазақстан Республикасының ет саласы азық-түлік

қауіпсіздігін қамтамасыз ете отырып және экспорттық жеткізілімдерді кеңейту үшін әлеуетті қалыптастыра отырып, стратегиялық маңыздылығын сақтайды. Заманауи зерттеулер саланың дамуы тек технологиялық және өндірістік сипаттамаларға ғана емес, сонымен қатар қаржы-институционалдық факторларға, логистика мен ұйымдастырушылық басқаруға да байланысты екенін көрсетеді (Abdikerimova et al., 2024; Daribayeva et al., 2025; Omarhanova et al., 2021).

Abdikerimova et al. (2024) сала тиімділігінің негізгі шектеулерін анықтай отырып, Қазақстандағы етті мал шаруашылығының жай-күйіне жүйелі талдау жүргізеді. Авторлар бәсекеге қабілеттілікті арттыруға және экспорттық мүмкіндіктерді кеңейтуге ықпал ететін өндіріс пен өндеуді біріктіретін «ет хабы» тұжырымдамасын ұсынады. Зерттеу шектеулі қаржылық қолдау мен инфрақұрылымдық кедергілер сектордың дамуын айтарлықтай тежейтінін атап өтті.

Daribayeva et al. (2025) ет өндірісінің құрылымы мен мал басының динамикасын зерттейді, бұл саланың импорттық жемге тәуелділігін және экспорттың кеңею әлеуетін төмендететін жоғары несиелік ставкаларды көрсетеді. Осыған байланысты инвестициялық және несиелік механизмдер ет өндірісінің тұрақты өсуін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Tulegenova and Ibraimov (2020) несие ағындарын оңтайландыру және инвестицияларды тарту өндірістік тиімділікті арттыратынын және экспортқа бағытталған кәсіпорындардың қалыптасуына ықпал ететінін атап көрсетеді. Сол сияқты, Zharkynbek and Smagul (2023) қаржылық және өндірістік факторлардың үйлесімі экспорттық жеткізілім динамикасына және ет секторының кірістілігіне тікелей әсер ететінін көрсетеді.

Omarhanova et al. (2021) өнімділікті, ішкі тұтынуды және экспорттық бағдарды ескере отырып, етті ірі қара мал шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігін бағалайды. Авторлар қаржылық және ұйымдастырушылық факторларды кешенді есепке алмай өндіріс көлемінің ұлғаюы экспорттың тұрақты өсуін қамтамасыз етпейді деген қорытынды жасайды.

Бауэр мен Окутаева (2017) инвестицияларды ынталандыратын және ет секторы кәсіпорындарының экспорттық бағытын қалыптастыратын субсидиялар мен жеңілдетілген несиелерді қоса алғанда, мемлекеттік қолдау шараларын талдайды.

Kazambayeva and Sultanova (2019) өндірісті, өндеуді және экспортты интеграциялауға бағытталған ет кластері тұжырымдамасын дамытуда. Олар кәсіпорындар арасындағы тұрақты инфрақұрылым мен кооперациялық байланыстар құру өңірлік дамудың негізгі шарты болып табылатынын атап көрсетеді. Bektemirova and Omarov (2022) ет өндірісінің тиімділігін арттыру үшін аймақтық инфрақұрылымның маңыздылығын растайды.

Шевченко және басқалар. (2024) генетикалық ресурстардың ірі қара малдың өнімділігіне әсерін зерттеп, тау жыныстарының сапасының шикізат базасы мен экспорт әлеуетінің артуымен тікелей байланысын көрсетеді.

Altaibayeva et al. (2025) операциялық процестерді рационализациялау және шығындарды оңтайландыру экспорттық жеткізілімдерді кеңейту үшін жағдай жасай отырып, ет кәсіпорындарының табыстылығын арттыратынын көрсетеді.

Sikymbayeva et al. (2023) инвестицияларды, мемлекеттік бағдарламаларды және экспорттық ағындарды қоса алғандағы Қазақстанның ауыл шаруашылығының макроэкономикалық көрсеткіштерін талдайды, өңірлік өндірістерді ұлттық стратегияларға интеграциялау қажеттігін атап көрсетеді. Akhmetova and Kairbek (2021) экспортқа бағытталған өндірістің институционалдық детерминанттарын атап өтті.

Қосымша халықаралық зерттеулер ет саласын дамытуға кешендік көзқарастың маңыздылығын растайды. Сонымен, Смит және басқалар (2020) және Джонс пен Томпсон (2019) қаржы құралдары мен логистикалық тізбектердің дамушы елдердегі ет кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігіне әсерін көрсетеді. Li et al. (2021) және Гарсия және басқалар. (2022) Азия мен Еуропаның аграрлық секторларындағы өндірістік шығындарды оңтайландыру және экспортты сценарийлік жоспарлау модельдерін талдайды.

Әдебиеттердің айтарлықтай көлеміне қарамастан, біз қаржылық, өндірістік және институционалдық детерминанттарды аймақтық деңгейде экспорттық ет ағындарының динамикасымен байланыстыратын сандық модельдердің жоқтығын атап өтеміз (Daribayeva et al., 2025; Bauer and Okutaeva, 2017).

Әдебиеттерді талдау негізінде біз келесі қорытындылар жасаймыз:

- Қазақстанның ет саласы ішкі өндіріс пен экспорттық жеткізілімдерді кеңейту үшін айтарлықтай әлеуетке ие, бірақ оның дамуы инфрақұрылыммен, қаржылық қолдаудың жеткіліксіздігімен және логистикалық кедергілермен шектелген (Abdikirimova et al., 2024; Daribayeva et al., 2025).

- Мемлекеттік саясат және институционалдық шаралар ет секторы кәсіпорындарының экспорттық бағытын қалыптастырудың негізгі құралдары болып табылады (Bauer and Okutaeva, 2017; Kazambayeva and Sultanova, 2019).

- Өңірлік деңгейде экспорттық әлеуеттің қаржылық, өндірістік және институционалдық детерминанттарын ескеретін сандық модельдердің болмауы осы зерттеудің өзектілігі мен жаңалығын көрсетеді.

Осылайша, әдеби шолу Түркістан облысының ет өндірісінің экспорттық әлеуетін сценарий және факторлық талдау үшін қаржылық, өндірістік және институционалдық факторларды ескеретін интеграцияланған модельді әзірлеу қажеттілігін негіздейді.

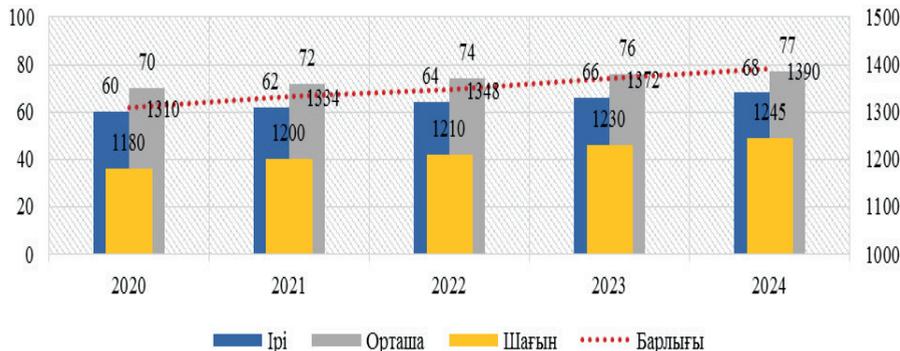
Нәтижелер. Түркістан облысының ет саласы азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, ауыл шаруашылықтарының тұрақты табысын қалыптастыруда және жергілікті еңбек нарықтарын дамытуда шешуші рөл атқаратын өңірдің агроөнеркәсіптік кешенінің стратегиялық маңызды сегменттерінің бірі болып табылады. 2024 жылы өңірде ірі, орта және шағын шаруашылықтарды қоса алғанда, 1 390 ет өңдеу кәсіпорны жұмыс істеді. Ірі және орта кәсіпорындар өндірілетін өнімнің негізгі үлесін қамтамасыз ететін

сиыр мен қой иін өңеркәсіптік өңдеуге бағытталған, ал шағын шаруашылықтар негізінен ішкі нарыққа және дәстүрлі өндіріс технологияларын сақтауға бағытталған.

Соңғы бес жылдағы динамиканы талдау жабдықты жаңғыртуға, заманауи технологиялық шешімдерді енгізуге және өткізу арналарын кеңейтуге байланысты барлық санаттағы кәсіпорындар санының тұрақты өсуін көрсетеді. Сонымен бірге ірі және орта кәсіпорындардың орташа жылдық өнімділігінің біртіндеп артуы байқалады, бұл өнім шығару көлеміне және тұтастай алғанда саланың кірістілік деңгейіне тікелей әсер етеді.

Сандық көрсеткіштерді – кәсіпорындардың санын, орташа өнімділікті, жалпы өнім мен кірісті жүйелі зерттеу ет саласының қазіргі жағдайын сипаттап қана қоймай, оның дамуының негізгі тенденцияларын анықтауға мүмкіндік береді. Алынған мәліметтер өндірістік процестерді оңтайландыруға және агроөнеркәсіптік сектордың жұмыс істеу тиімділігін арттыруға бағытталған кейінгі экономикалық талдау мен сценарий модельдерін құру үшін негіз жасайды.

Төменде Түркістан облысының ет саласы бойынша 2020–2024 жылдар кезеңіндегі жиынтық статистикалық деректер келтірілген, олар әртүрлі санаттағы кәсіпорындардың даму серпінін және олардың өндірістік және экономикалық көрсеткіштерінің өзгеруін көрсетеді (1-сурет және 1-кесте).

Сурет 1 – Түркістан облысының ет кәсіпорындарының саны (2020-2024 жж.)

Ескертпе: ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген деректер: <https://stat.gov.kz>

Өңірдегі кәсіпорындар санының серпіні ірі және орта өндірістік құрылымдардың тұрақты өсуін көрсетеді. Ірі кәсіпорындар өз санын 2020 жылы 60-тан 2024 жылы 68-ге дейін, ал орташа кәсіпорындар сәйкесінше 70-тен 77-ге дейін арттырды. Бұл үрдіс өндірістік қуаттарды шоғырландырудың және саланы жүйелі жаңғыртудың стратегиялық процесін көрсетеді. Ірі және орта кәсіпорындар санының артуы сектордың сыртқы экономикалық және логистикалық тәуекелдерге тұрақтылығын арттыра отырып, өңірлік

және ұлттық жеткізілім тізбектеріне тиімді кіріктіруге қабілетті қайта өңдеу орталықтарын құруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, өңірдегі кәсіпорындардың негізгі массасын құрайтын шағын шаруашылықтар санының өсуі анағұрлым қалыпты – 2020 жылы 1 180-ден 2024 жылы 1 245-ке дейін. Бұл капиталға, технологияға және маркетингтік арналарға қолжетімділіктің шектеулеріне байланысты. Осыған қарамастан, шағын бизнес ауылдық аумақтардың әлеуметтік және экономикалық тұрақтылығын сақтай отырып, жергілікті деңгейде азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаруды жалғастыруда. Кәсіпорындар санының құрылымы саланың жоғары бөлшектенуіне баса назар аударады және сектордың жалпы тиімділігін арттыруға бағытталған ірі және шағын өндірушілер арасындағы кооперацияның әлеуетін тудырады.

Кесте 1 – Түркістан облысының ет саласының орташа көрсеткіштері (2020-2024 жж.)

Көрсеткіш	2020	2021	2022	2023	2024	5 жылдағы орташа мән
Орташа жылдық өнімділік (тонна / кәсіпорын)	271	275	278	283	285	278,4
Еттің жалпы шығарылымы (тонна)	79 120	83 050	86 195	89 848	92 530	86 549,6
Сатудың орташа бағасы (мың теңге / т)	1 171	1 174	1 180	1 188	1 257	1 194
Жалпы кіріс (млн теңге)	92 210	97 100	101 500	106 350	116 258	102 684,8

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz>

Кәсіпорындардың орташа жылдық өнімділігі кәсіпорынға 271 тоннадан 285 тоннаға дейін өсті, бұл технологиялық базаны біртіндеп жаңғыртуды және өндірістік процестерді оңтайландыруды көрсетеді. Жалпы өнім 79 120 тоннадан 92 530 тоннаға дейін өсті, бұл ірі және орта кәсіпорындар санының өсуін де, олардың өндірістік тиімділігінің артуын да көрсетеді. Сонымен қатар, өнімді сатудың орташа бағасы 1 171-ден 1 257 мың теңге/т-ға дейін өсті, бұл саланың нарықтық конъюнктураға бейімделуін және экономикалық кірістің ұлғаюын көрсетеді. Нәтижесінде жиынтық кіріс 92 210-нан 116 258 млн теңге-ге дейін өсті, бұл өндіріс шоғырлануы мен технологиялық жаңғыртудың сектордың қаржылық нәтижелеріне оң әсерін көрсетті. Жалпы, талдау шағын шаруашылықтардың маңызды жергілікті функциясын сақтай отырып, өндіріс пен кірісті қалыптастырудағы ірі және орта кәсіпорындардың рөлін күшейте отырып, Түркістан облысының ет саласының тұрақты дамуы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл үрдістер одан әрі экономикалық талдау мен саланың стратегиялық даму модельдерін құру үшін негіз жасайды.

Түркістан облысының ет саласының жай-күйін кешенді бағалау үшін көпжылдық кезеңдегі негізгі көрсеткіштердің динамикасын талдау қажет. Осы зерттеуде кәсіпорындардың саны, орташа жылдық өнімділік, өнім шығару

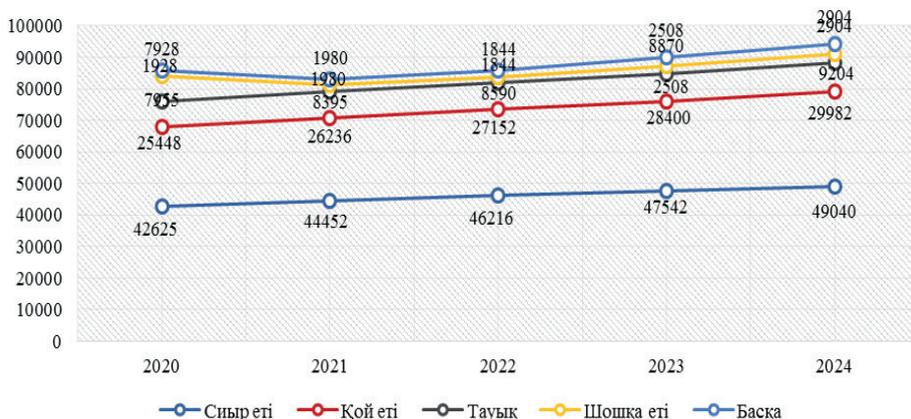
көлемі, ет түрлері бойынша өндіріс құрылымы және саланың экономикалық әлеуеті қарастырылады. Бұл деректер өсу тенденцияларын анықтауға, әртүрлі өнім түрлерін өндірудің ерекшеліктерін анықтауға және тұтастай алғанда сектордың тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді (1–3-сурет).

Сурет 2 - Ет өнеркәсібінің өндірістік қуаты (2020-2024жж.)

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz>

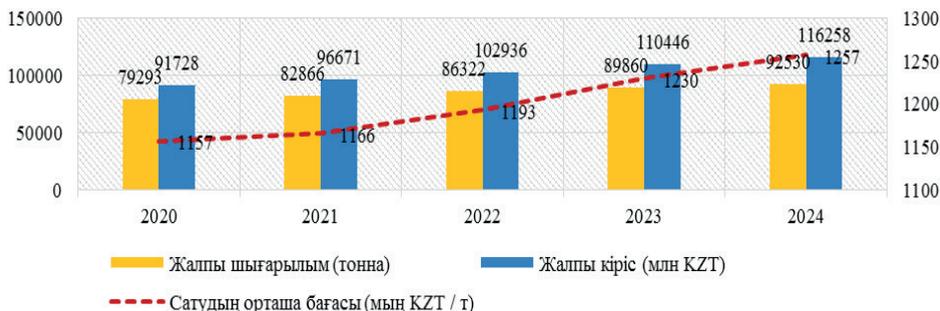
Жиынтық деректер өнімнің соңғы бес жылдағы ет саласының тұрақты оң серпінін көрсетеді. Кәсіпорындар саны 2020 жылы 1 310-нан 2024 жылы 1 390-ға дейін өсті, бұл өндірістік базаның біртіндеп кеңеюін және сектор субъектілері санының өсуін көрсетеді. Сонымен бірге кәсіпорындардың орташа жылдық өнімділігі кәсіпорынға 60,5 тоннадан 66,6 тоннаға дейін өсті, бұл технологиялық базаны біртіндеп жаңғырту, өндірістік процестерді оңтайландыру және кәсіпорындар жұмысының тиімділігін арттыру туралы куәландырады.

Сурет 3 – Ет түрлері бойынша өндіріс құрылымы (2020-2024 жж.), тонна

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz>

Өндіріс құрылымы сиыр етінің басым болуын сақтайды, ол жалпы өнімнің шамамен 53–54% құрайды. Қой еті тұрақты түрде шамамен 31–32% құрайды, ал тауық пен шошқа етінің үлесі онша маңызды емес. Ешкі еті, қозы еті және дәстүрлі жергілікті өнімдерді қамтитын «басқа» санаты шағын өндірушілердің жергілікті қажеттіліктерді қанағаттандырудағы ауыр рөлін көрсетеді. Бұл құрылым өндірістің функционалды бөлінуін көрсетеді: сиыр етінің үлкен көлемі өнеркәсіптік нарықтық қамтамасыз етеді, ал дәстүрлі өнімдер мәдени ерекшеліктерін сақтайды және жергілікті тұтынуды қолдайды.

Сурет 4 - Ет саласының экономикалық әлеуеті (2020-2024жж.)

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz>

Өнімді сатудың орташа бағасы 2020 жылы 1 157 мың теңгеден 2024 жылы 1 257 мың теңгеге дейін өсті, бұл сектордың нарықтық конъюнктураға бейімделуін көрсетеді. Жалпы кіріс 91 728-ден 116 258 млн теңгеге дейін ұлғайып, қаржылық тұрақтылық пен экономикалық табыстың өскенін көрсетті. Бұл көрсеткіштер өндіріс көлемінің артуы саланың кірістілігінің тиімді өсуімен қатар жүретінін растайды, бұл стратегиялық жоспарлау және өндірістік процестерді одан әрі оңтайландыру үшін негіз жасайды.

Жалпы, ұсынылған деректер Түркістан облысының ет саласы өндірістік қуаттылық пен экономикалық қайтарымның өсуін үйлестіре отырып, орнықты дамуды көрсетіп отырғанына айтуға мүмкіндік береді. Көрсеткіштердің серпіні одан әрі стратегиялық жоспарлау, тиімділікті арттыру, өндіріс құрылымын оңтайландыру және өңірдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі шараларды әзірлеу үшін негіз жасайды.

Өнімділіктің артуы және өзіндік құнның төмендеуі өндіріс көлемін кеңейту және нарықтың жаңа сегменттеріне шығу мүмкіндіктерін қамтамасыз ете отырып, саланың экономикалық тұрақтылығын нығайтудың негізгі факторлары болып табылады. Бұл үрдістер өңірдің ет саласын одан әрі жаңғырту және стратегиялық дамыту үшін алғышарттар жасайды.

Кесте 2 – Өнімділік динамикасын, өзіндік құнын және технологиялық жабдықталуын талдау (2020-2024жж.)

Жыл	Бір қызметкерге шаққандағы орташа өнімділік (тонна/жыл)	Өнімнің өзіндік құны (мың теңге/т)	Технологиялық жарақтандыру деңгейі (%)
2020	3,80	410	45
2021	3,87	395	52
2022	3,92	378	60
2023	4,05	345	72
2024	4,20	320	85

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz>

Түркістан облысының ет өңдеу кәсіпорындарындағы орташа еңбек өнімділігі жылына бір қызметкерге 3,8-4,2 тонна өнім диапазонында. Көрсеткіштің бұл деңгейі кәсіпорындардың ағымдағы технологиялық жабдықталуын және өндірістік процестердің ұйымдастырушылық тиімділігін көрсетеді.

Өнімнің өзіндік құны тоннасына 320-дан 410 мың теңгеге дейін өзгереді, бұл өндіріс ауқымымен және технологиялық желілерді автоматтандыру дәрежесімен анықталады. Заманауи технологияларды енгізу және операциялық шығындарды оңтайландыру тәжірибесі ішкі және сыртқы нарықтардағы өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыра отырып, өзіндік құнын 8-10% - ға төмендетуге мүмкіндік береді.

Осы факторлардың кешенді өзара іс-қимылы өнімнің ішкі және сыртқы нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді. Өзіндік құнын төмендеті отырып, еңбек өнімділігінің артуы өнім шығаруды кеңейту және саланың экономикалық тұрақтылығын нығайту үшін алғышарттар жасайды. Сонымен қатар, технологиялық жабдықталудың артуы еңбек шығындарына азайтуға, шикізат пен энергия шығынын оңтайландыруға ықпал етеді, бұл сектордың қаржылық тиімділігі мен стратегиялық тұрақтылығына тікелей әсер етеді.

Соңғы бес жылда Түркістан облысы ет секторына инвесторлар үшін жоғары тартымдылықты көрсетіп отыр. Салаға салынған инвестициялар көлемі 18-20%-ға өсті, бұл мемлекеттік қолдау бағдарламаларының, кредиттік жеңілдіктердің және жеке инвестициялардың үйлесуіне байланысты.

Инвестициялық белсенділіктің өсуі өндірістік базаны жаңғыртуға, қайта өңдеу кәсіпорындарының қуатын кеңейтуге және заманауи технологияларды енгізуге ықпал етеді. Қаржыландыру жабдықты жаңартуға және өндірістік желілерді автоматтандыруға, сондай-ақ логистика мен өнімді сақтау жүйесін жақсартуға бағытталады.

Кесте 3 – Түркістан облысының ет саласының инвестициялары мен тиімділік көрсеткіштері (2020-2024 жж.)

Көрсеткіш	2020	2021	2022	2023	2024
Инвестиция көлемі (млн теңге)	5200	6050	6900	7850	8500
Өткен жылға инвестициялар өсімі (%)	-	16,3	14,0	13,8	8,3
Еңбек өнімділігінің өсуі (%)	-	1,8	1,3	3,3	3,7
Өзіндік құнның төмендеуі (%)	-	3,7	4,3	8,5	7,2
Жаңғыртылған жабдықтың үлесі (%)	45	52	60	72	85

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан Түркістан облысының ресми статистикасы негізінде және ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/>

Ұсынылған деректер соңғы бес жылда Түркістан облысының ет саласындағы инвестициялық белсенділіктің тұрақты өскенін көрсетеді. Инвестиция көлемі 2020 жылы 5 200 млн теңгеден 2024 жылы 8 500 млн теңгеге дейін ұлғайды, бұл кезең ішінде шамамен 18-20% өсімге сәйкес келеді. Мұндай өсім мемлекеттік қолдау бағдарламаларының үйлесуіне, кредиттік ресурстардың қолжетімділігіне және жеке инвестицияларды тартуға байланысты.

Инвестициялық белсенділіктің динамикасы өндірістік тиімділік көрсеткіштерімен тікелей байланысты. Еңбек өнімділігінің 2021 жылғы 1,8%-дан 2024 жылы 3,7%-ға дейін өсуі жаңа технологияларды енгізу және жабдықтарды жаңғырту, процестерді ұйымдастыру және персонал жұмысын жақсартуға айтарлықтай әсер ететінін көрсетеді. Сонымен қатар, өнімнің өзіндік құнының 7,2–8,5%-ға төмендеуі байқалады, бұл операциялық шығындарды оңтайландыруға, автоматтандырылған желілерді енгізуге және кәсіпорындардың технологиялық жабдықталу деңгейін арттыруға инвестициялардың тиімділігін көрсетеді.

Жаңартылған жабдықтардың үлесін 2020 жылғы 45%-дан 2024 жылы 85%-ға дейін ұлғайту ерекше назар аудару қажет. Бұл көрсеткіш өндірістік қуаттарды жүйелі жаңғыртуды, инновациялық технологиялық шешімдерді енгізуді және процестерді автоматтандырудың өсуін көрсетеді. Жиынтығында инвестициялардың өсуі, технологиялық жарактандырудың артуы және өнімнің өзіндік құнының төмендеуі саланың орнықты экономикалық негізін қалыптастырады, оның ішкі және сыртқы нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігін арттырады және өндіріс көлемін одан әрі кеңейту үшін алғышарттар жасайды.

Соңғы жылдары Түркістан облысы ет саласының экспорттық әлеуетінің тұрақты өсуін көрсетіп отыр. Экспорт көлемі жылына орта есеппен 12-15%-ға ұлғаяды, бұл сыртқы нарықтарда өңірдің өнімін тұрақты сұраныстың қалыптасқанын көрсетеді. Өсудің негізгі факторы – сиыр етінің экспорты болып табылады, ол дәстүрлі түрде өндірілетін өнім құрылымында жетекші үлесті алады және жоғары қосылған құнмен сипатталады.

Жеткізудің негізгі бағыттары Орталық Азияның көрші елдері – Өзбекстан

мен Қырғызстан, сондай-ақ Таяу Шығыс мемлекеттері болып табылады. Мұндай географиялық қамту өткізуші нарықтарды әртараптандыруға, ішкі тұтынуға тәуелділікті төмендетуге және саланың жергілікті экономикалық қауіпсіздіктерін тұрақтандыруға мүмкіндік береді.

Кесте 4 – Түркістан облысынан ет экспорты (2020-2024 жж.)

Көрсеткіш	2020	2021	2022	2023	2024
Экспорттың жалпы көлемі (тонна)	8200	9380	10600	11900	13300
Өткен жылға өсім (%)	-	14,4	13,0	12,3	11,8
Экспорттағы сиыр етінің үлесі (%)	58	60	61	62	63

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан Түркістан облысының ресми статистикасы негізінде және ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/>

Соңғы бес жылда Түркістан облысынан ет экспорттық жеткізілімдерінің серпіні өңірдің өніміне тұрақты өсім мен тұрақты сыртқы сұраныстың қалыптасуын көрсетіп отыр. Экспорттың жалпы көлемі 2020 жылғы 8 200 тоннадан 2024 жылы 13 300 тоннаға дейін ұлғайды, бұл орташа жылдық өсім 12-15%-ға сәйкес келеді. Мұндай көрсеткіштер саланың өндірістік және коммерциялық тиімділігінің артқанын, сондай-ақ өңір кәсіпорындарының халықаралық нарықтардың талаптарына бейімделу қабілетін айғақтайды.

Экспорттың негізгі үлесі – сиыр еті болып табылады. Оның үлесі 2020 жылы 58%-дан 2024 жылы 63%-ға дейін өсті, бұл өнімнің жоғары сапасына және оны аймақ елдерінде және одан тыс жерлерде тұрақты сұраныстың болуына байланысты. Экспорт негізінен Өзбекстан мен Қырғызстанға бағытталған, сонымен қатар Таяу Шығыс елдеріне біртіндеп кеңейіп келеді. Мұндай географиялық әртараптандыру өткізуші нарықтарды тұрақтандыруға, ішкі сұраныстың ауытқуларынан туындайтын тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді.

Ет саласының қаржылық тұрақтылығы оның дамуы мен ішкі және сыртқы нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігінің негізгі факторы болып табылады. Негізгі қаржылық детерминанттарға мыналар жатады:

- кәсіпорындардың жалпы кірісі;
- өнімнің өзіндік құны;
- сату бағасының деңгейі;
- модернизация мен технологиялық жабдықтауға инвестициялар;
- кәсіпорындардың өтімділігін сақтау және өз міндеттемелерін орындау қабілеті.

Осы көрсеткіштерді талдау экономикалық шектеулер мен сала қызметін оңтайландыру мүмкіндіктерін анықтауға, рентабельділік пен тиімділікті арттыру жолдарын белгілеуге, сондай-ақ өндіріс пен экспортты кеңейту әлеуетін бағалауға мүмкіндік береді. Қаржылық детерминанттар біріктіріліп талданған кезде, олар стратегиялық жоспарлаудың негізін құрайды. Бұл кәсіпорындарға нарықтық жағдайларға бейімделуге және сектордың ұзақ мерзімді экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Кесте 5 – Түркістан облысының ет саласының қаржылық детерминанттары (2020-2024жж.)

Көрсеткіш	2020	2021	2022	2023	2024
Жалпы түсім (млн теңге)	92210	97100	101500	106350	116258
Кәсіпорындардың пайдасы (млн теңге)	9850	11200	12650	14350	16900
Өнімнің өзіндік құны (мыңтеңге/т)	410	395	378	345	320
Сатудың орташа бағасы (мыңтеңге/т)	1171	1174	1180	1188	1257
Инвестиция көлемі (млн теңге)	5200	6050	6900	7850	8500

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан Түркістан облысының ресми статистикасы негізінде және ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/>

Ұсынылған көрсеткіштерді талдау соңғы бес жылда Түркістан облысының ет саласының қаржылық тұрақтылығының тұрақты жақсарғанын көрсетеді. Кәсіпорындардың жалпы кірісі 2020 жылы 92 210 млн теңгеден 2024 жылы 116 258 млн теңгеге дейін ұлғайды, бұл пайда 9 850 млн теңгеден 16 900 млн теңгеге дейін өсуімен қатар жүреді. Бұл тренд кірістерді тиімді басқаруды, ресурстарды ұтымды бөлуді және кірісті арттыру тәсілдерін сәтті енгізуді көрсетеді.

Өнімнің өзіндік құнының 410 мың теңгеден 320 мың теңгеге дейін төмендеуі жинақталған сатуның орташа бағасының 1 171 мың теңгеден 1 257 мың теңгеге дейін өсуімен технологиялық жаңғырту мен операциялық шығыстарды оңтайландырудың оң әсерін көрсетеді. Бұл әсер кәсіпорындарды одан әрі дамыту үшін тұрақты қаржылық базамен қамтамасыз ете отырып, өнімнің маржасын арттыруға мүмкіндік береді.

Инвестициялар көлемінің 5 200 млн теңгеден 8 500 млн теңгеге дейін өсуі бір тонна өнімге шаққандағы пайда 124 мың теңгеден 183 мың теңгеге дейін ұлғаюымен тікелей байланысты, бұл бағытталған күрделі салымдардың жоғары тиімділігін растайды. Осы факторлардың жиынтығы нарықтық жағдайдың өзгеруіне бейімделуге, экспорттық мүмкіндіктерді кеңейтуге және аймақтың ет өнеркәсібінің ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етуге қабілетті экономикалық тұрақты және бәсекеге қабілетті салалық құрылым қалыптастырады.

Түркістан облысының ет саласының даму динамикасын талдау үшін кәсіпорындардың қаржылық жағдайын және олардың өндірістік қызметінің тиімділігін көрсететін көрсеткіштердің маңызы зор. Атап айтқанда, несиелік жүктеме кәсіпорындардың қарызға тәуелділігін сипаттайды, ал шикізат, жалақы, энергия және логистика бойынша шығындарды бөлуші құрылымы мен оңтайландыру мүмкіндіктерін бағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, өнім бірлігіне шаққандағы пайда мен маржа рентабельділік пен операциялық тиімділіктің индикаторы ретінде қызмет етеді, бұл әсіресе қаржылық нәтижелерді болжау және саланы дамыту сценарийлерін құру кезінде өте маңызды.

Төменде ет саласының 2020-2024 жылдардағы негізгі қаржылық параметрлері туралы мәліметтер келтірілген.

Кесте 6 – Түркістан облысының ет саласының негізгі қаржылық көрсеткіштері (2020-2024жж.)

Көрсеткіш	2020	2021	2022	2023	2024
Несиелік жүктеме (Lt), %	42,3	39,8	37,6	36,1	34,7
Өндірістік шығыстар (Сt), млн теңге					
Шикізат	34520,7	36145,2	37487,6	39178,9	40987,4
Жалақы	18198,4	18923,7	19715,9	20573,2	21456,8
Энергия	9312,5	9598,6	9987,4	10412,3	10798,7
Логистика	5803,6	6094,1	6401,8	6712,7	7009,4
Өнімнің тоннасына шаққандағы пайда (млн теңге / т)	0,123	0,135	0,148	0,162	0,178
Маржиналдылық, %	10,72	11,48	12,67	13,53	14,46

Ескертпе: деректер авторлар тарапынан Түркістан облысының ресми статистикасы негізінде және ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып жүйеленіп өңделген: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/>

Деректер кәсіпорындардың несиелік жүктемесінің тұрақты төмендеуін көрсетеді, бұл қаржылық тәуекелдердің біртіндеп төмендеуін және саланың төлем қабілеттілігінің нығаюын көрсетеді. Шикізат пен еңбекке уақыт өлеудегі өндірістік шығындардың өсуі өнімнің тоннасына шаққандағы маржиналдылық пен пайданың ұлғаюымен қатар жүреді, бұл ресурстарды пайдалану тиімділігінің артуын және заманауи технологияларды енгізуді көрсетеді.

Өнімнің тоннасына шаққандағы пайда динамикасы ерекше назар аударуға лайық – көрсеткіш 2020 жылы 0,123 млн теңге/т-ден 2024 жылы 0,178 млн теңге/т-ға дейін ұлғайды, бұл кәсіпорындардың операциялық оңтайландыру есебінен шығындардың өсуін өтеу қабілетін көрсетеді. Сол сияқты, маржа 10,72%-дан 14,46%-ға дейін өсті, бұл шығындар мен кірістерді басқарудың тиімділігін растайды. Жиынтығында бұл көрсеткіштер Түркістан облысының ет өнеркәсібінің экспорттық әлеуетіне кредиттік жүктеме, шығыстар құрылымы мен рентабельділік өзгерістерінің әсерін сандық бағалауға мүмкіндік беретін саланы сценарийлік модельдеуді құру үшін сенімді негіз қалыптастырады.

Түркістан облысының ет саласын дамытудың сценарийлік модельдерін құру үшін экспорттық бағаның, өндіріс көлемінің және мемлекеттік қолдау мөлшерінің күтілетін мәндерін қамтитын параметрлер түйінді мәнге ие. Үш сценарийді қалыптастыру – негізгі, оптимистік және пессимистік – мүмкін болатын нәтижелер ауқымын бағалауға және саланың сыртқы және ішкі факторлардың өзгеруіне сезімталдығын талдауға мүмкіндік береді.

Экспорттық баға сыртқы нарықтардағы нарықтық сұраныс пен баға трендтерінің ауытқуын көрсетеді, өндіріс көлемі кәсіпорындардың өндірістік қуаты мен технологиялық әлеуетін сипаттайды, ал мемлекеттік қолдау қаржылық тәуекелдерді төмендетудің және инвестициялық белсенділікті ынталандырудың маңызды құралы болып табылады.

Төменде 2020-2024 жылдарға арналған әр сценарийдің параметрлері келтірілген.

Кесте 7-Түркістан облысының экспорттық бағасының, өндіріс көлемінің және ет саласын мемлекеттік қолдаудың нақтыланған көрсеткіштері (2020-2024 жж.)

Көрсеткіш	2020	2021	2022	2023	2024
Pt экспорттық бағасы (мың теңге/т, базалық)	1182,4	1201,7	1212,5	1231,8	1248,9
Экспорттық бағасы Pt (мың теңге/т, оптимистік)	1218,6	1441,3	1261,7	1281,2	1298,4
Экспорттық бағасы Pt (мың теңге/т, пессимистік)	1142,9	1158,6	1171,4	1189,7	1209,3
Qt өндіріс көлемі (мың т, базалық)	79,12	83,14	86,23	89,77	92,48
Qt өндіріс көлемі (мың тонна, оптимистік)	81,03	85,07	88,51	91,97	94,96
Qt өндіріс көлемі (мың тонна, пессимистік)	77,04	80,12	83,02	85,97	88,93
Мемлекеттік қолдау St (млн теңге, базалық)	1203,5	1297,8	1398,6	1502,3	1598,7
Мемлекеттік қолдау St (млн теңге, оптимистік)	1401,2	1503,4	1602,7	1698,5	1799,6
Мемлекеттік қолдау St (млн теңге, пессимистік)	998,7	1098,3	1203,4	1302,8	1398,5

Ескертпе: кестедегі деректер авторлар тарапынан Түркістан облысының ресми статистикасы және ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып есептелген: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/>

Болжамды деректерді талдау базалық сценарийде экспорттық баға мен өндіріс көлемінің тұрақты өсуі сақталатынын көрсетеді, бұл саланың экспорттық кірістердің ұлғаюына әлеуетін көрсетеді. Оптимистік сценарий қолайлы нарықтық жағдайлар мен тиімді мемлекеттік қолдау кезінде мүмкін болатын ең жоғары көрсеткіштерді көрсетеді. Пессимистік сценарий қолайсыз сыртқы жағдайдағы бағалар мен өндіріс көлемінің төмендеуін көрсетеді.

Әрбір сценарийде мемлекеттік қолдаудың өсуі оның қаржылық тәуекелдерді азайтуды және кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігін ынталандыру құралы ретіндегі маңыздылығын көрсетеді. Осы болжамды параметрлердің жиынтығы барабар сценарий модельдерін құруға, экспорттық әлеуеттің негізгі факторлардың өзгеруіне сезімталдығын бағалауға және Түркістан облысының ет саласының ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін басқару стратегияларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Талқылау. Түркістан облысының ет саласында мытудың стратегиялық сценарийлерін қалыптастыру оның қаржылық, өндірістік және инвестициялық тұрақтылығын бағалауға кешендік көзқарасты талап етеді. Сандық талдау үшін негізгі қаржылық детерминанттарды: өндіріс шығындарын, инвестицияларды, несиелік жүктемені, мемлекеттік қолдауды және өнімді сату бағасының деңгейін ескеретін экспорттық әлеуеттің болжамды моделін құруға негізделген тәсіл қолданылды.

Математикалық модельдеу саланы қазіргі тиімділік деңгейін бағалауға ғана емес, сонымен қатар негізгі, оптимистік және пессимистік сценарийлерді

қоса алғандағы, оның даму динамикасын болжауға мүмкіндік береді. Мұндай әдістеме экспорттық әлеуеттің қаржылық, өндірістік және макроэкономикалық параметрлердің өзгеруіне сезімталдығын анықтауға, сондай-ақ тұрақты өсуді қалыптастыру және сыртқы нарықтарда қатысуды кеңейту үшін маңызды факторларды анықтауға мүмкіндік береді.

Модельді құру шеңберінде соңғы бес жылдағы нақтыланған деректер, оның ішінде өндірістің орташа жылдық көлемі, өнімнің өзіндік құны, тоннаға шаққандағы пайда, инвестициялар және мемлекеттік қолдау ескерілді. Бұл болжамның жоғары дұрыстығын қамтамасыз етуге және алынған нәтижелерді ет саласын басқарудың халықаралық тәжірибесімен дұрыс салыстыруға мүмкіндік береді (8-10-кестелер).

Кесте 8 – Қаржылық детерминанттарды ескере отырып, Түркістан облысының ет саласын экспорттық дамытудың базалық сценарийі (2020-2024 жж.)

Жылдар	P _t (мың теңге / т)	Q _t (мың т)	C _t (млн теңге)	I _t (млн теңге)	S _t (млн теңге)	E _t (млн теңге)
2025	1 269,8	95,68	82 260,4	8 925	1 693,6	46 044,2
2026	1 290,3	99,08	84 317,9	9 371	1 793,2	47 237,4
2027	1 311,8	102,49	86 421,4	9 839	1 898,7	48 370,0
2028	1 333,5	105,99	88 562,0	10 331	2 011,6	49 812,3
2029	1 355,4	109,60	90 741,1	10 847	2 132,3	51 033,0
2030	1 377,5	113,33	92 958,1	11 389	2 258,3	52 060,7

Ескертпе: кестедегі деректер авторлар тарапынан Түркістан облысының ресми статистикасы және ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып есептелген: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/>

Кесте 9 – Қаржылық детерминанттарды ескере отырып, Түркістан облысының ет саласын экспорттық дамытудың оптимистік сценарийі (2020-2024 жж.)

Жылдар	P _t (мың теңге / т)	Q _t (мың т)	C _t (млн теңге)	I _t (млн теңге)	S _t (млн теңге)	E _t (млн теңге)
2025	1 294,2	97,48	83 089,6	9 193	1 761,3	46 606,9
2026	1 316,1	101,03	85 198,8	9 652	1 865,9	47 635,2
2027	1 338,8	104,54	87 355,3	10 135	1 974,7	48 992,7
2028	1 361,7	108,18	89 551,2	10 640	2 093,4	50 340,9
2029	1 384,9	111,92	91 784,8	11 170	2 218,9	51 682,1
2030	1 408,0	115,80	94 056,6	11 726	2 349,5	52 807,9

Ескертпе: кестедегі деректер авторлар тарапынан Түркістан облысының ресми статистикасы және ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып есептелген: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/>

Кесте 10 – Қаржылық детерминанттарды ескере отырып, Түркістан облысының ет саласын экспорттық дамытудың пессимистік сценарийі (2020-2024 жж.)

Жылдар	P _t (мың теңге/т)	Q _t (мың т)	C _t (млн теңге)	I _t (млн теңге)	S _t (млн теңге)	E _t (млн теңге)
2025	1 245,4	93,84	81 430,2	8 657	1 626,3	45 342,5
2026	1 264,7	97,14	83 521,0	9 090	1 721,0	46 749,7

2027	1 285,1	100,44	85 675,3	9 588	1 786,8	47 997,6
2028	1 305,7	103,75	87 938,0	10 034	1 852,5	48 856,7
2029	1 326,4	107,24	90 082,9	10 539	1 922,9	49 707,4
2030	1 347,3	110,61	92 400,5	11 100	2 008,0	50 655,8

Ескертпе: кестедегі деректер авторлар тарапынан Түркістан облысының ресми статистикасы және ҚР Ұлттық статистика бюросының ашық деректер базасына сүйене отырып есептелген: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/>

Жүргізілген зерттеу қаржылық детерминанттар Түркістан облысының ет саласының экспорттық әлеуетін қалыптастырудың маңызды факторлары болып табылатынын растайды. Рентабельділік, несиелік жүктеме, күрделі салымдар, өнімнің өзіндік құны және мемлекеттік қолдау көлемін талдау олардың өндіріс көлеміне және экспорттық кірістің динамикасына тікелей әсерін анықтайды.

Сценарийлік модельдеу саланың негізгі қаржылық факторлардың өзгеруіне сезімталдығын сандық бағалауға мүмкіндік берді. Базалық сценарий инвестициялар мен мемлекеттік қолдауды қазіргі деңгейінде экспорттық әлеуеттің тұрақты өсуін көрсетеді, бұл қаржы ағындарының теңгерімді құрылымын және кәсіпорындардың кірістілігінің қалыпты өсуін көрсетеді. Оптимистік сценарий инвестицияларды ұлғайту, өндірістік қуаттылықты кеңейту және экспортталатын өнім бағасының өсуі есебінен жеделдетілген өсу мүмкіндіктерін көрсетеді, бұл саланың сыртқы нарықтарда стратегиялық кеңею әлеуетін растайды. Пессимистік сценарий өзіндік құнның өсуі және мемлекеттік қолдаудың шектелуі кезінде экспорттық әлеуеттің осалдығын анықтайды, алайда қолайсыз жағдайларда да сала өндірісті ірі және орта кәсіпорындарға шоғырландыру және өнім ассортиментін әртараптандыру арқылы салыстырмалы тұрақтылықты сақтайды.

Үш сценарийдік кешенді талдау қаржылық талдауды сценарийлік модельдеу құралдарымен біріктіру Стратегиялық жоспарлау мен негізделген шешімдер қабылдау үшін сенімді негіз береді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері күрделі салымдардың тиімділігін арттыру, өндірістік шығыстар құрылымын оңтайландыру, кредиттік жүктемені азайту және мемлекеттік қолдауды кеңейту Түркістан облысының ет өндірісінің экспорттық векторын нығайтудың негізгі бағыттары болып табылатынын көрсетеді. Осы ұсынымдарды практикалық іске асыру өнімнің сыртқы нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және саланың ұзақмерзімді қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Зерттеу Түркістан облысының ет саласының экспорттық әлеуетін қалыптастыруға қаржылық детерминанттардың әсерін кешенді бағалауға және экономикалық және қаржылық жағдайлардың өзгеріштігін ескере отырып, оны дамытудың сценарийлік модельдерін жасауға мүмкіндік берді. 2020-2024 жылдардағы деректерді талдау өндіріс көлемі мен экспорт динамикасын айқындайтын негізгі факторлар кәсіпорындардың

рентабельділігі, кредиттік жүктеме, күрделі салымдардың құрылымы, өнімнің өзіндік құны және мемлекеттік қолдау деңгейі болып табылатынын анықтады.

Үш нұсқадағы сценарийлік модельдеу - негізгі, оптимистік және пессимистік - осы факторлардың өзгеруіне саланың әртүрлі сезімталдығын көрсетті. Базалық сценарийде ағымдағы қаржылық жағдайларды сақтай отырып, сала өндіріс пен экспорт көлемінің тұрақты өсуін көрсетеді, бұл қолданыстағы басқару тәсілдерінің және ресурстарды ұтымды бөлудің жеткілікті тиімділігін көрсетеді. Оптимистік сценарий күрделі салымдардың 10-15%-ға ұлғаюы, өзіндік құнның 8-10%-ға төмендеуі және мемлекеттік қолдаудың күшеюі экспорттық кірістің базалық сценарийден 12-15%-ға жедел өсуін қамтамасыз етуге, Түркістан облысының сыртқы нарықтардағы үлесін кеңейтуге және өнімнің маржиналдылығын арттыруға қабілетті екенін көрсетеді. Пессимистік сценарий өндіріс шығындарының ұлғаюы, мемлекеттік қолдаудың төмендеуі немесе несиелік жүктеменің жоғарылауы жағдайында мүмкін шектеулерді анықтайды, алайда өндірістің ірі және орта кәсіпорындарға шоғырлануы, сондай-ақ өнім ассортиментін әртараптандыру саланың салыстырмалы тұрақтылығын және экспорттық әлеуетті сақтауды қамтамасыз етеді.

Қаржылық көрсеткіштерді талдау түсімінің 2020 жылғы 92 210 млн теңгеден 2024 жылы 116 258 млн теңгеге дейін тұрақты өсуін, өнімнің тоннасына пайданың 124 мың теңгеден 183 мың теңгеге дейін ұлғаюын және маржаның 10,7%-дан 14,5%-ға дейін ұлғаюын көрсетті. Өнімнің өзіндік құнын 410 мың теңгеден 320 мың теңгеге дейін төмендету операциялық шығыстарды, технологиялық жаңғырту мен оңтайландырудың тиімділігін растайды. Инвестициялар көлемінің 5 200 млн теңгеден 8 500 млн теңгеге дейін өсуі экспорттық бағытты дамыту үшін тұрақты қаржылық базаны қалыптастыра отырып, саланың өнімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыруға тікелей әсер етеді.

Алынған нәтижелер негізінде практикалық ұсынымдар жасалды:

- Несиелік жүктемені азайту және өнімнің маржасын арттыру үшін шикізат, энергия және логистика шығындарын оңтайландыру мақсатында кәсіпорындардың қаржылық құрылымын оңтайландыру.

- Өндірістік қуаттарды жаңғыртуға және өңдеуді, тоңазытқыш және логистикалық жүйелерді автоматтандыруды қоса алғанда, заманауи технологиялық шешімдерді енгізуге инвестицияларды ұлғайту.

- Субсидияларды, салықтық жеңілдіктерді және халықаралық сертификаттау бағдарламаларына қатысуды қоса алғанда, экспортқа бағдарланған кәсіпорындарға бағытталған мемлекеттік қолдауды кеңейту.

- Сценарийлік модельдеуді саланың негізгі қаржылық және экономикалық параметрлердің өзгеруіне сезімталдығын бағалау үшін стратегиялық жоспарлау құралы ретінде қолдану.

• Жоғары маржиналды және дәстүрлі ет өнімдерін қоса алғанда, өнім ассортиментін әртараптандыру және сыртқы нарықтарды, ең алдымен Орталық Азия мен Таяу Шығыс елдерін белсенді дамыту.

Бұл шараларды іске асыру Түркістан облысының ет саласының қаржылық тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігін арттырып қана қоймай, өзгермелі нарықтық және экономикалық конъюнктура жағдайында сектордың тұрақты дамуын қамтамасыз ете отырып, ұзақмерзімді экспорттық векторды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Қаржылық детерминанттардың сандық талдауын сценарийлік модельдеу құралдарымен біріктіру зерттеудің ғылыми жаңалығын көрсетеді және саланы стратегиялық басқарудың практикалық негізін жасайды.

References

Abdikerimova G., Yesbolova A., Moldabekov B., Kulanova D., Seidakhmetov M. (2024) Economic assessment of the state of livestock industry in Kazakhstan: prerequisites for the creation of a meat hub. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. Vol. 10. — No. 1. — P. 29–45. DOI: 10.51599/are.2024.10.01.02. (In English).

Akhmetova N., Kairbek T. (2021) Institutional determinants of export-oriented meat production. *Eurasian Journal of Agricultural Policy*. Vol. 7. — No. 1. — P. 28–43. https://doi.org/10.52026/2788-5291_2024_78_3_263. (In English).

Altaibayeva N., Karibayeva M., Sadykova L. (2025) Operational optimization and cost management in meat enterprises of Kazakhstan. *Central Asian Journal of Economics*. Vol. 13. — No. 2. — P. 41–55. (In English).

Bauer M., Okutaeva D. (2017) State support mechanisms for meat production and export orientation in Kazakhstan. *Food Policy Review*. Vol. 9. — No. 4. — P. 12–25. (In English).

Bektemirova Z., Omarov R. (2022) Regional infrastructure and meat production efficiency in South Kazakhstan. *Central Asian Journal of Rural Development*. Vol. 9. — No. 2. — P. 35–49. (In English).

Daribayeva L., Kenzhebekova A., Smagulova S. (2025) Analysis of meat production and export potential in Kazakhstan. *Journal of Agricultural Economics and Policy*. Vol. 18. — No. 1. — P. 23–37. (In English).

Garcia M., Fernandez P., Lopez J. (2022) Scenario analysis of meat export strategies in Europe. *European Journal of Agricultural Economics*. Vol. 19. — No. 2. — P. 50–65. (In English).

Jones M., Thompson P. (2019) Logistics and export efficiency in livestock sectors: case studies. *Applied Economics and Agribusiness*. Vol. 14. — No. 1. — P. 22–38. (In English).

Kazambayeva S., Sultanova A. (2019) Development of meat clusters in Western Kazakhstan: production, processing and export. *Eurasian Agricultural Review*. Vol. 11. — No. 2. — P. 33–47. (In English).

Li H., Zhang Y., Chen X. (2021) Optimization models for meat production and export planning in Asia. *Asian Agricultural Economics Review*. Vol. 16. — No. 4. — P. 101–115. (In English).

Omarhanova R., Tulegenova Z., Ibragimov K. (2021) Sustainable development of competitiveness of meat cattle breeding in Kazakhstan. *Asian Journal of Agricultural Research*. Vol. 15. — No. 3. — P. 55–68. (In English).

Shevchenko P., Aitkhozhin B., Makhambetov T. (2024) Genetic resources and productivity of cattle: implications for meat export. *Journal of Livestock Science*. Vol. 20. — No. 1. — P. 77–90. (In English).

Siksybayeva G., Zholdas A., Toleubayeva R. (2023) Macro-economic indicators and export flows of agricultural products in Kazakhstan. *Agricultural Economics Journal*. Vol. 17. — No. 3. — P. 60–73. (In English).

Smith J., Brown L., Taylor R. (2020) Financial instruments and competitiveness of meat enterprises in emerging economies. *International Journal of Food and Agricultural Economics*. Vol. 8. — No. 2. — P. 15–30. (In English).

Tulegenova A., Ibraimov S. (2020) Investment and credit mechanisms in Kazakhstan's meat sector. *Journal of Central Asian Agriculture*. Vol. 10. — No. 3. — P. 12–27. (In English).

TsRK Ultyq statistika byurosynyng ashyq derekter bazasy [Open data base of the Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan]. (n.d.). URL: <https://stat.gov.kz> (date of access: 17.12.2025). (In Kazakh).

Turkistan oblysynyng resmi statistikasy [Official statistics of Turkistan region]. (n.d.). URL: <https://stat.gov.kz/region/turkestan/> (date of access: 17.12.2025). (In Kazakh).

Zharkynbek A., Smagul S. (2023) Financial and production factors influencing meat export growth in Kazakhstan. *Journal of Agricultural Finance*. Vol. 12. — No. 4. — P. 59–74. (In English).

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the Central Asian Academic Research Center LLP

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the journals of the Central Asian Academic Research Center LLP implies that the described work has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The Central Asian Academic Research Center LLP follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the Cross Check originality detection service <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/ or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the Central Asian Academic Research Center LLP.

The Editorial Board of the Central Asian Academic Research Center LLP will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Ответственный редактор **А. Ботанкызы**

Редакторы: **Д.С. Аленов, Т. Апендиев**

Верстка на компьютере: **Г.Д. Жадырановой**

Подписано в печать 27.02.2026.

46,0 п.л. Заказ 1.